

POČÁTKY KŘESŤANSTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ. VELKÁ MORAVA a CYRILOMETODĚJSKÁ MISE

VELKÁ MORAVA - první státní celek Slovanů ve střední Evropě (první stát Čechů, resp. Moravanů a Slováků), její existence spadá do období let 830 - 906, území - vymezení nepřesné, Morava a záp. Slovensko - 2 knížectví - moravské -Mojmír, nitranské - Pribina, 833 sjednoceno Mojmir, největší územní rozmach za Svatopluka - připojeny Čechy, Vislansko, část Panonie až po Balaton, patrně ještě další území, ale to je nejisté. Na mapě tehdejší Evropy se však nacházely mnohem větší státní celky - části rozdělené Francké říše, Byzantská říše.

Nejvýznamnější mocenská centra: Valy u Mikulčic, Staré Město, Nitra, v Čechách Levý Hradec a Kouřim.

Předtím - pouze Sámova říše - ne stát, ale kmenový svaz (1. polovina 7. století)

Obyvatelstvo VM bylo původně pohanské, pohanské přžitky se objevují ještě celá staletí. Tehdejší víru je možné charakterizovat jako tzv. ANIMISMUS, t.j. že lidé měli povědomí o duchovní podstatě lidského života, víru v posmrtný život

Christianizace VM však nebyla až výsledkem CM mise - častý omyl, začíná dříve. Na první evangelizaci Slovanského území ve stř. Evropě měli zásluhu bavorsští kněží, jejichž rodná země byla christianizována skrze tzv. iroskotskou misi v 7. a poč. 8. století První fáze christianizace - živelná, neorganizovaná.

Významné postavení na jihoněmeckém území - Salzburg, od r. 798 - arcibiskupství - církevní metropole něm. mluvící oblasti, ale christianizace VM vycházela především z biskupství v Pasově - Moravský stát plně podléhal jurisdikci pasovských biskupů, VM pro ně byla misijním územím. Misie se posouvaly pozvolna na východ, Pribinovo knížectví bylo christianizováno s mírným zpožděním, kníže sám jako pohan tomuto procesu nebránil, po svém vypuzení z Nitry přijal křest a šířil víru v oblasti Blatenského jezera, kam se uchýlil. Výsledek - už v polovině 9. století proniklo křesťanství prakticky celou společností na VM, ale jednalo se o hrubé, nevypělé křesťanství.

Pro přijetí a zakořenění křesťanské víry na Moravě bylo nejvýznamnější období vlády knížete **Rastislava (846 - 870)**. Tento velkomoravský panovník si uvědomoval, že francké misie napomáhají zároveň mocenskému ovládnutí středoevropských oblastí. Rastislav se rozhodl učinit národ, nezávislým, **což předpokládalo učinit ho nezávislým také ve sféře církevní** a s tím souvisela nutnost vybudování vlastní církevní správy. Prvním cílem předpokládané nové misie na Moravu - výklad víry ve srozumitelném jazyku, dalším krokem mělo být vyškolení domácího duchovenstva, které již mělo být závislé na knížeti.

Poté, co kníže nenašel pochopení pro své plány u papeže Mikuláše I., se obrátil na byzantského císaře Michala III. (Opilec). Ten byl vzhledem k císařopapismu hlavou východní, ale ještě neoddělené církve, hlavní církevní představitel - patriarcha Fotios). Výsledkem bylo uskutečnění „Byzantské mise“ roku **863**, která se měla stát součástí celkové koncepce christianizace Balkánu a stř. Evropy z jihovýchodu.

Hlavními představiteli byzantské mise se stali solunští bratři Konstantin a starší Metoděj, doprovázeni svými žáky, Klimentem, Naumem, Sávou a Angelárem. Soluň, odkud pocházeli, byla tehdy 2. největším městem Byzance. Konstantin a Metoděj vyrůstali v řecké rodině, avšak odmalička se učili slovanskému jazyku.

Mladší Konstantin se zcela oddal vědě, obrazně řečeno si za životní družku zvolil SOFII – moudrost. Vzdělání nabyt na státní univerzitě v Konstantinopoli. To mu umožňovalo získat místo v byzantské správě, ale Konstantin dal přednost dráze duchovní. Také Metoděj byl díky svému právníckému nadání disponován pro státní funkce, ale i on upřednostnil duchovní dráhu.

Misie na velkou Moravu nebyla pro soluňské bratry první aktivitou tohoto druhu. Zkušenosti získali již při misii k Chazarům, kterou uskutečnili roku 860.

Význam misie na Velkou Moravu

Význam CM mise jako dalekosáhlý a objektivně ho posoudit daleko přesahuje časové možnosti tohoto pořadu.

K nejdůležitějším počínům patřilo nepochybně vytvoření **literárně církevního slovanského jazyka**. Aby zachytil všechny odstíny slovanské řeči, vytvořil Konstantin zvláštní písmo, tzv. **hlaholici**. Dalším důležitým krokem bylo **zavedení slovanské liturgie** – to je jedna z věcí, kterou CaM předstihli celá staletí – zpřístupnit bohoslužbu v jazyce srozumitelném domácímu obyvatelstvu.

Učitelská činnost soluňských bratří směřovala k výchově domácího duchovenstva. Do **staroslověnštiny bylo přeloženo Písmo Svaté**; za zvláštní zmínku stojí předmluva či předzpěv k Písmu – **báseň Proglas** – ještě dlouho poté nenacházíme nikde tak silný apel k národu, aby dbal o knihy své!

Konstantin v sobě nezapřel právnícké nadání. Pro VM obyvatelstvo vypracoval civilní zákoník **ZÁKON SUDNYJ LJUDEM** (který doplňoval stávající právní řád).

Čím více misie Konstantina a Metoděje přinášela výsledky, tím více zároveň rostla zášť namířená proti nim. Solí v očích byli oba bratři německým a franckým kněžím či episkopátu.

Papež Mikuláš I. nebyl proti misii, avšak chtěl ji mít pod kontrolou. Následovalo pozvání C+M do Říma, než však stačili bratři dojet, papež roku 867 zemřel. Jeho nástupce Hadrián II. neshledal na činnosti Konstantina a Metoděje žádné problémy – dokonce i vztahy mezi Římem a Byzancí byly v této době normalizovány – roku 868 byla tedy slovanská bohoslužba prohlášena za povolenou. Při tomto pobytu v Římě zemřel Konstantin jako 42-letý, když předtím přijal **řádové jméno Cyril**. Jeho ostatky byly uloženy do krypty v bazilice sv. Klimenta – dodnes toto místo patří k tzv. českým zastavením v Římě.

Metoděj po svém návratu na Moravu pokračoval v apoštolské činnosti. Roku 869 papež Hadrián bulou *Gloria in excelsis deo* znovu potvrdil slovanskou liturgii a Metoděje jmenoval papežským legátem pro slovanské země.

Roku **870** však dochází na VM k závažným politickým změnám – kníže Rostislav byl zajat, uvězněn a oslepen svým synovcem Svatoplukem. Svatopluk jak známo neměl příliš dobré vztahy s Metodějem. Této situace využil syn nitranského knížete Pribiny Kocel, který pozval Metoděje do Panonie. Papež Metoděje ustanovil arcibiskupem Panonsko-moravským. Nejednalo se o nově zřízené arcibiskupství, ale o obnovu sremského arcibiskupství zaniklého koncem 6. Století následkem vpádu avarů. Tato skutečnost posílila zášť západního episkopátu. Metoděj byl 2,5 roku vězněn a týrán ve švábském klášteře Ellwagen.

Ani to ho po návratu neodradilo od další horlivé činnosti. V hlavních velkomoravských centrech přibývaly kostely, **Metoděj také přeložil Nomokanon** – sbírka církevně právních nařízení v Byzanci, tím se velmi zasloužil o vnitřní budování státu.

Pro další období na velké Moravě je charakteristický střet světské a duchovní moci – personifikovaný osobností knížete Svatopluka a arcibiskupa Metoděje.

Metoděj byl znovu přinucen cestovat do Říma a obhajovat pravověrnost svého učení, tentokrát u **papeže Jana VIII. Ten roku 880 slovanskou liturgii schválil v bule Industriae Tuae**. Bylo však ustanoveno, že pro větší úctu se mělo při bohoslužbě Evangelium číst nejprve latinsky a pak slovensky.

Činnost opozice v církevních kruzích to však neodzbrojilo ani tentokrát.. Do jejího čela se postavil Wiching z Bavor, zastávající úřad nitranského biskupa. Wiching byl nakonec dán Metodějem do klatby. Jako svého nástupce doporučil Gorazda.

6. dubna roku **885 Metoděj umírá** a „byl pohřben v hlavním moravském chrámu po levé straně, za oltářem Bohorodičky“ Kde se jeho ostatky nachází však dosud nevíme.

Období po Metodějově smrti můžeme označit jako epilog Velkomoravské říše. Výdobytky CM misie začaly být zpochybňovány. Papež Štěpán V. slovanskou liturgii zpochybnil, začal převládat latinský rítus a Evangelium v domácím jazyce se čte již jen výjimečně. Nitranský biskup Wiching uzurpoval církevní moc – prohlásil se arcibiskupem a jedním z jeho zásadních kroků bylo vypovězení Metodějových žáků z Velké Moravy. Stopy jejich evangelizační činnosti nacházíme později u jižních Slovanů – oblast Ochridského jezera, dále u Východním Slovanů (období přijetí křtu na Kijevské Rusi).

Cyrlometodějské dílo však zcela nevykořenily ze středoevropského prostoru ani ataky nepřátel, ani pád Velké Moravy, ke kterému došlo po vpádu Maďarů počátkem 10. Století.

Slovanská liturgie našla své útočiště v 11. Století v Sázavském klášteře založeném sv. Prokopem, ve 14. Století díky iniciativě Karla IV. V klášteře Emauzy nebo též na Slovanech.

Cyrlometodějská myšlenka ožívala také v průběhu novověku – např. díky poutní tradici – mnohá poutní místa se dovolávala CM kořenů (Tuřany, Žarošice, Křtiny aj.), nejvíce však v době Milénia CM misie (1863) – kdy sehrála velmi důležitou úlohu při formování moderního českého národa, v neposlední řadě také v těžkých dobách totalitních režimů 20. století.

ŽEBRAVÉ ŘÁDY, UNIVERZITY A VÝZNAČNÉ OSOBNOSTI VE 13. STOLETÍ ROZMACH ŽEBRAVÝCH ŘÁDŮ

Ke vzniku žebřavých řádů dochází v době pontifikátu jednoho z největších středověkých papežů Inocence III. – počátkem 13. století. Nazývají se podle latinského slova mendicare – žebřat, proto také hovoříme o řádech mendikantských. Na nový prvek v řeholním životě je třeba pohlížet na pozadí předchozího vývoje. Řeholní život byl v této době již značně pestrý – na Západě již fungovali řády mnišské, řeholní kanovníci a také řády rytířské – mendikanti jsou poslední velkou skupinou řádů ve středověku (počátkem novověku přibývají řeholní klerikové). Žebřavé řády můžeme chápat jako **pokračování církevní obnovy** v předchozím, 12. století nebo také jako naplnění původní laické spirituality. Mendikantský způsob života byl odpovědí na nové náboženské požadavky ve změněném kulturním prostředí. V období vrcholného středověku došlo také k rozvoji měst a právě v městském prostředí se tyto řády nejen výborně uplatňovali, ale po velké části Evropy také takřka lavinovitě šířili, české země nevyjímaje. V městech byla nejen velká koncentrace obyvatel, ale přibývalo vzdělaných lidí, kteří uměli číst a toužili po vzdělání. V tomto prostředí vznikly ve **12. a 13. století první evropské univerzity**. Vzdělání laici mohli číst Bibli, která v městech byla mnohem dostupnější než na venkově (jsme stále v době, kdy do vynálezu knihtisku bylo hodně daleko – až kolem 1450)). Najednou to, co dříve pouze slyšeli a v podstatě pasivně přijímali mohli hlouběji promýšlet. Srovnávali život Ježíše Krista s jeho nástupci a prostý životní styl apoštolů s představiteli církve své doby, z nichž mnozí žili ve srovnání s běžným obyvatelstvem pohodlně a mnohdy i obklopeni bohatstvím. Rozdíl mezi poselstvím Evangelia a realitou vzbudil v mnoha laicích, nezřídka i hodně bohatých, potřebu přiblížit se prostotě prvních křesťanů. Je zřejmé, že tato laická hnutí znamenala pro tehdejší církev, ale i šlechtu, určitý šok. Můžeme je do značné míry připodobnit jakési mírné formě revoluce, která ohrožovala privilegia bohatých a mocných, zejména svým důrazem na rovnost všech křesťanů.

Dva nejdůležitější řády žebravé řády vzniklé ve 13. století – **minorité a dominikáni**, následují další: karmelitáni, augustiniáni poustevníci aj.

Zakladatelem menších bratří čili minoritů byl **Giovanni Bernardone**, který je světu mnohem lépe znám jako **František z Assisi (1182-1226)**. Jako syn bohatého obchodníka se suknem prožil bezstarostné mládí. K zásadnímu obratu u něj došlo roku **1204**, kdy osloven kázáním Evangelia prožil zkušenost obrácení. Rozhodl se rozdat všechnu majetek a jako potulný kazatel vyzýval i ostatní lid k obrácení a k následování ideálu Chudoby. Brzy měl mnoho následovníků. Sami sebe nechápali jako protest nebo kritiku církve, nýbrž snažili se misijně působit mezi městským obyvatelstvem. Zaměřovali se především na otázky morálky, péči o nemocné a strádající. Roku **1209** tak **vzniklo nové řeholní společenství**. Životní pravidla schválil Františkovi následujícího roku 1210 v Římě i papež Inocenc III., který jim také povolil kázání. Sám František zpočátku vlastně ani neusiloval o vznik klasického církevního řádu, což ostatně ani mnoha dalších zakladatelů církevní řádů. V řádových konstitucích totiž spatřoval nebezpečí vlastnění a panování, odmítal bohatství, kterého dosahovali mnišské řády jako celek, přesto, že zdůrazňovali individuální chudobu. Stoupající počet následovníků však již bylo nutné organizovat a podřídit řeholi, aby nebyli vnímáni jako heretici. Kláštery menších bratří měly být živы díky darům svých stoupců-proto žebravé, měly však přijímat jen jídlo a oděv, ostatní věci jako zlato, stříbro, pozemky byly odmítány. Nedlouho po vzniku minoritů, roku **1212 založila sv. Klára z Assisi**, tzv. druhý řád neboli ženskou větev minoritského řádu (jako první žena v dějinách sepsala vlastní řádová pravidla, původně byla kurií motivována k přijetí benediktinské řehole). Sestry byly nazvány podle ní **klariskami**. (byla současnicí sv. Anežky české – dopisovaly si) Ještě za Františkova života vznikl **třetí řád**. Terciáři byli laici (ženy i muži, manželé), kteří se hlásili františkánského řeholi, avšak žili ji nikoliv za zdmi kláštera a ve světě. Završením vzniku nového řádu bylo sepsání první řehole v roce **1221** a posléze druhé, mírnější řehole roku **1223**. Přestože byl František hlavní autoritou, sám odmítal vedení svého řádu a zdůrazňoval ideály, na kterých nové společenství postavil. Zemřel roku **1226** a po dvou letech byl kanonizován. Je pochován v kryptě velmi zajímavé dvoubaziliky v Assisi-jedno z nejkrásnějších zachovalých středověkých měst v Evropě. Františka bezesporu můžeme považovat za jednu z nejuznávanějších postav církevních dějin vůbec. Obecně je přijímán a respektován i v nekřesťanském prostředí. Jeho láska ke všem živým tvorům je pověstná a ne náhodou je patronem ekologů. Na rozdíl od křížáků byl sultánem vlídně přijat i ve svaté zemi, kam doputoval roku 1219 v rámci V. křížové výpravy. Ke konci života, r. 1224 se mu na Monte Alverno dostalo vidění, při němž byl obdařen tzv. **stigmaty**, tj. na jeho těle se objevily Kristovy rány. Nádherně se o tomto Božím trubadúrovi později vyjádřil Aligieri Dante, když řekl, že sv. František vzešel nad světem jako slunce.

Po Františkově skonu docházelo postupně v jeho řádu k napětí mezi radikálními snahami o naprostý návrat k počátkům a mezi snahami o pevnější organizaci, disciplínu a také poslušnost vůči hierarchii. Hlavní dva proudy spirituálové (radikální) a konventuálové (umírnění). Spor papežem rozhodnut ve prospěch umírněných. Později nutnost zpřísnění – observanté, oddělení 1517. K dědictví sv. Františka se přímo hlásily ale i řády v novověku – přímo kapucíni, ale např. i pauláni.

Prakticky Františkovým současníkem byl zakladatel **dominikánů – sv. Dominik Guzmán (1170-1221)**. Nejdříve se stal augustiniánem kanovníkem. Na počátku 13. století doprovázel svého biskupa k misijnímu působení mezi Albigenskými. I on dospěl k ideálu chudoby, o což se mimo jiné zasloužil kontrast mezi hrabivými papežskými úředníky a albigenskými, kteří se snažili o život v chudobě. Společenství, které kolem Dominika vzniklo v Toulouse roku 1215, uznal roku 1216 papež. Přijalo řeholi sv. Augustina. Důrazem na chudobu se dominikáni blížili františkánům, avšak nebyli tak radikální. Název řádu vyplynul z jeho hlavní činnosti – **kazatelství** – řád bratří kazatelů neboli dominikáni. Jedním z hlavních cílů těchto kázání bylo

vyvracení bludných učen. S tím souvisí důraz dominikánů na vzdělávání. Nedlouho po smrti sv. Dominika byl dobudován důkladný vzdělávací systém uvnitř řádu, jehož vrcholem bylo generální studium. Dominikáni začali působit na vznikajících univerzitách. Z dominikánského řádu vzešla ve středověku řada vynikajících vzdělavců, včetně největšího teologa od dob sv. Augustina – sv. Tomáše Akvinského, k němuž se ještě vrátíme. Dominikány máme rovněž spojené s inkvizicí, kterou měli ve správě od roku 1232. Sv. Dominik zemřel roku 1221 v Říme, jeho ostatky můžeme uctít v dominikánském kostele v Bologni.

UNIVERZITY

Vznik a rozvoj univerzit úzce souvisí s rozkvětem měst. Do té doby centra vzdělanosti především kláštery, nyní se jejich řeholníci mohli začít uplatňovat na univerzitní půdě. Kromě klášterů existovali před univerzitami ještě katedrální školy, zakládané biskupy. Rostl hlad po vzdělání, znovu se začala oprašovat některá díla starověku. Právě starověké školy, ať už Aristotelova v Řecku nebo Múzeion v Alexandrii nebo Dům moudrosti v Bagdádu byly do jisté míry předobrazem univerzitního studia.

Zásadní změny – kolem roku 1100, transformace školského systému. Přibývá škol, ale i přednášek, ty se prohlubují, vzdělávání přestává být pouze výsadou mladých kleriků, řeholníků a aristokratických synků. Která z univerzit je nejstarší, toť otázka. Pokud nemáme k dispozici zakládající listinu, je problém určovat přesné pořadí. Tradičně se uvádí jako nejstarší univerzita v **Bologni**, na čele jiného žebříčku je např. Ravenna, ale určitě k neznámějším a nejstarším patří také **Padova, Pařížská Sorbonna, Oxford** a další. apod. Jasně je v případě nejstarší středoevropské univerzity – Praha.

Vznik univerzity – složitý a zajímavý proces, např. v Paříži došlo k tomu, že se kolem roku 1200 spojili magistři různých škol v jednu instituci nazvanou universitas magistrorum. U počátku stál kanovník **Robert de Sorbon**, který tam založil také kolej pro chudé studenty, jeho jméno se dostalo do názvu univerzity. Univerzity nebyly zcela totožného zaměření. V Bologni dominovala právní věda, v Paříži zase filozofie a teologie., lékařství v Salernu Univerzita se skládala ze 4 fakult –právnícká, lékařská, teologická a artistická. Univerzita byla nejdříve sdružením škol, kde měl každý učitel své žáky. Školy byly podle disciplín uskupeny do fakult: přípravná byla fakulta svobodných umění, vyšší fakulty byly lékařská, kanonického práva a teologie. Zdaleka nejpočetnější byla artistická fakulta, přijímající nejmladší studenty. Univerzitní systém byl založen na tzv. **triviu a kvadriviu** (trojcestí a čtyřcestní), v rámci učebního plánu můžeme hovořit o **sedmeru svobodných umění**.

Trivium bylo předstupněm kvadrivia a zahrnovalo :

GRAMATIKA-studium klasické literatury, klasické latiny, poezie, méně klasická řečtina

RÉTORIKA – výřečnost, základní díla – Cicero, Titus Livius, znalosti zahrnovaly i umění skládání dopisů a listin

DIALEKTIKA – způsob uvažování, využití spisy antických velikánů

Quadrivium

- 1) Aritmetika, 2) geometrie3) astronomie 4) hudba

Výsadní postavení na cestě k vědě – **teologie**. Učit teologii – bylo vrcholem kariéry středověkého intelektuála. Významné postavení měla také **logika** – Augustin či Pierre Abélard ji považovali za vědu všech věd (disciplina disciplinarum).

Základním jazykem vzdělavců – **latina**, ti kdo neovládali bravurně –illiteráti – nevzdělavci.

Univerzity zpočátku výhradně církevní záležitostí – dominovali zde klerici a řeholníci zde byli zastoupeni jako učitelé i jako studenti, až s určitým spožděním přistupují také světské univerzity a roste zájem o další obory.

Nejvýznamnější intelektuálové vrcholného středověku – většina z řad dominikánů a františkánů, nezřídka si podobně jako jejich řády v městském prostředí navzájem konkurovali.

V raném středověku dominovala teologie v duchu Patristiky, základem filozofického a teologického vzdělávání na univerzitách a školách vrcholného středověku se stala **SCHOLASTIKA**. Ta systematicky využívá dialektiky, tedy logiky, kterou vybudoval už Aristoteles. Rozum se měl stát nástrojem pro lepší pochopení víry. Za otce scholastiky je považován svatý **Anselm z Canterbury (zemřel 1109)**, který se snažil víru podložit rozumem. Další význačnou osobností rané scholastiky byl Pierre Abélard (+1142). Vrchol scholastiky přichází ve 13. Století – nejvíce výrazných osobností: Albertus Magnus (+1280) – zvaný doctor universalis – přírodovědec, teolog a biskup, který, založil vysoká dominikánská studia v Kolině n. R., Tomáš Akvinský (1274), Mistr Eckhart (+1328), sv. Bonaventura (+1274) vycházel z Platóna a sv. augustina– sestavil tzv. Breviloquium – což byl stručný souhrn věrouky - dogmatiky či blahoslavený Jan Duns Scotus, doktor subtilis (+1308, dle něj další myšlenkový proud – scotismus).

Tomáš Akvinský, zvaný doktor Angelice - nejvýznamnější představitel evropské křesťanské filozofie, působil na univerzitách v Neapoli, Paříži a Římě, dnes také patron katolických vysokých škol. Můžeme také říci – sjednotitel víry a rozumu. Podobně jako jeho učitel vycházel v teologických názorech z Aristotela. Základním dílem je Summa contra gentiles (Suma proti pohanům), nejvýznamnějším Summa theologica (Teologická suma), kterou je možné považovat za souhrnný výklad křesťanské víry na základě aristotelovské filozofie.